

Türkiye İmalat Sanayinin Uluslararası Ticarete Karşılaştırmalı Üstünlükleri ve Rekabet Gücü Göstergeleri

Özet

Gonca AKGÜN GÜNGÖR¹

Uluslararası ticarete geleneksel ve yeni teoriler tarafından karşılaştırmalı üstünlükler ve rekabet gücünün elde edilmesi üzerine teoriler savunulmuştur. Geleneksel teoriler, uluslararası ticaret biçimini faktör donatımına dayalı endüstriler-arası ticarete dayandırırken; Yeni teoriler ölçek ekonomileri ve ürün farklılaştırmasını içeren endüstri-içi ticaret biçimine dayandırmaktadır. Ticaret biçimindeki farklılıklar, karşılaştırmalı üstünlüklerin elde edilmesinde rol oynayan temel aktörleri belirlemektedir. Bu çalışmada, serbestleşme sürecinin ardından Türkiye'nin hangi sektörlerde karşılaştırmalı üstünlüklerinin olduğu ve Gümrük Birliği sonrasında zaman içerisinde karşılaştırmalı üstünlüklerin ne yönde geliştiği incelenmektedir. Bu amaçla, 1996-2013 döneminde Türkiye imalat sanayinin dünya ile ticareti Balassa, Dönüştürülmüş Karşılaştırmalı Üstünlükler ve Vollrath indeksleri yardımıyla hesaplanmıştır. Sonuçlar, Türkiye'nin karşılaştırmalı üstünlüğünün emek-yoğun olduğu ancak zamanla emek-yoğun uzmanlaşmadan sermaye-yoğun uzmanlaşmaya doğru bir değişim gösterdiğini desteklemektedir.

Anahtar Kelimeler: *Uluslararası Ticaret, Karşılaştırmalı Üstünlükler, Rekabet Gücü, Balassa İndeksi, Vollrath İndeksi.*

Comparative Advantage and Competitiveness Indicators of Turkish Manufacturing Industries

Abstract

Traditional and new theories were defended on obtaining the comparative advantage and competitiveness in international trade. Traditional theories based trade forms on factor endowment while new theories based on intra-industry trade that includes economies of scale and product differentiation. The differences of the trade forms determine the main actors that play a role in obtaining comparative advantages. In this study it is examined that in which sectors of Turkey have comparative advantages after the process of liberalization and following the Customs Union in which direction of comparative advantages are developed over time. To this end, during the period 1996-2013 are calculated comparative advantage of Turkey's trade with the world by using the Balassa, Transformed Revealed Comparative Advantage and Vollrath indicators of the Turkish manufacturing industry. Results have revealed that the comparative advantages of Turkey is labor-intensive, but there is a conversion towards from labor-intensive specialization than capital-intensive specialization in the long run.

Keywords: *International Trade, Comparative Advantage, Competitiveness, Balassa Index, Vollrath Index.*

¹ Araş. Gör., Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, İİBF İktisat Bölümü, gonca@mu.edu.tr.

1. Giriş

Uluslararası entegrasyona dahil olan ülkeler ekonomilerini dışa açarak, üretimlerini geçerli şartlara uygun olarak yönlendirmekte ve faktör donatımlarını bu doğrultuda belirlemektedir. Uluslararası serbest ticaret, ülkeleri sağladıkları kazançlar doğrultusunda uzmanlaşmaya itmektedir. Böylece ülkeler en iyi oldukları alanda uzmanlaşarak, ürettikleri malları diğer ülkelerle mübadele etmektedir. Ülkelerin üstün oldukları mallarda uzmanlaşmaları kaynakların bu alana aktarılmasıyla daha etkin tahsisini ve üretimde etkinliği sağlamaktadır. Dolayısıyla ticarete taraf olan her iki ülke de üretimlerinin değerini ve yaşam standartlarını maksimize etmekte, avantajlı olarak ürettiği malda karşılaştırmalı üstünlüğe sahip olmaktadır. Karşılaştırmalı üstünlükler üzerine geleneksel yaklaşımlar, faktör donatımına dayalı endüstriler-arası ticaret üzerine odaklanırken, yeni teoriler ürün farklılaştırması ve ölçek ekonomilerine dayalı endüstri-içi ticaret üzerine odaklanmaktadır.

Bu çalışmada, serbestleşme sonrası dışa açık ticarete Türkiye imalat sanayi sektörlerinin karşılaştırmalı üstünlüklerinin nasıl bir değişim ve gelişim gösterdiği incelenmektedir. Türkiye'nin dünya ile olan ticaretinde karşılaştırmalı üstünlüklerinin 1996-2013 yılları arasındaki değişimi Balassa ve Vollrath indeksleri ile hesaplanmakta ve böylece hangi sektörlerde karşılaştırmalı üstünlüklerin sağlandığı, bu sektörlerin rekabet gücünün boyutu ve elde edilen karşılaştırmalı üstünlüklerin yapısı ortaya konulmaktadır.

2. Uluslararası Ticarete Karşılaştırmalı Üstünlükler Üzerine Yaklaşımlar

2.1. Geleneksel Yaklaşımlarda Karşılaştırmalı Üstünlükler

Uluslararası ticaret doğası gereği işbölümü ve uzmanlaşmayı doğurarak, ülkeleri üstün oldukları mallarda uzmanlaşmaya yönlendirmektedir. Uluslararası ticaret teorilerinin bilimsel ilk adımlarını atan Adam Smith, uluslararası ticareti mutlak üstünlüklere dayalı bir modelle açıklamaktadır. Bir birim emek ile aynı maldan daha fazla ürün üretebilen ülke, söz konusu malda mutlak üstünlüğe sahip olmaktadır. Buna göre, ülkeler mutlak olarak üstün oldukları yani diğer ülkeye kıyasla

daha ucuza ürettikleri malın üretiminde uzmanlaşarak, bu malı ihraç etmelidir. Ülke mutlak dezavantaja sahip olmadığı malı ise, üretmekten vazgeçerek dışarıdan ithal etmelidir; böylece verimlilik ve refah dünya çapında yükselecektir (Smith, 2004). David Ricardo ise, mutlak üstünlükler teorisinin bir ülkenin iki malın üretiminde de mutlak olarak üstünlüğe sahip olduğu durumda Smith'in görüşlerinin uluslararası ticareti açıklamakta yetersiz kaldığını ve mutlak üstünlüklerin uluslararası ticareti kısıtladığını ileri sürmektedir. Bu durumda Ricardo, ülkelerin göreceli olarak üstün oldukları malın üretiminde uzmanlaşarak, söz konusu malı ihraç ve diğer malı da karşı ülkeden ithal ettiğinde, her iki ülkenin de daha kazançlı çıkacağını öngördüğü Karşılaştırmalı Üstünlükler Teorisini geliştirmiştir (Ricardo, 1817: 85-103). Bu teorilerin geçerliliği ise, iki mallı ve iki faktörlü statik bir dünyada maliyet ve değer sadece emek tarafından belirlendiği; ülkeler arasında üretim faktörlerinin hareketsiz, faktör yoğunluklarının farklı, üretim fonksiyonları yani teknolojinin aynı ve ekonominin tam istihdamda olduğu varsayımlarına dayandırılmıştır (Grant, 2009: 329).

Özellikle Klasik Dış Ticaret Teorisi, uluslararası ticarete açıklığın artmasının uzmanlaşma artışına öncülük ettiğini ifade etmektedir. Uzmanlaşmanın bu artan getirisi aracılığıyla uluslararası ticaret uzun dönemde dünya büyüme oranlarını arttırmaktadır (Devereux, 1997: 565). A. Smith "dış ticaret kalkınmanın motorudur" diyerek bu savı desteklemiştir. A. Smith, üretimin örgütlenişinde işbölümü ve uzmanlaşmaya ne kadar önem verilirse, bir ulusun o nispette zenginleşeceğini vurgulamıştır. Ona göre, işgücünün verimliliğini en ileri düzeyde geliştirmek ancak işbölümüyle gerçekleştirilebilir (Smith, 2004: 18). Klasik karşılaştırmalı üstünlüklere göre, işgücünün nispeten bol, sermayenin kıt bir kaynak olduğu ülkeler emek yoğun endüstrilerde uzmanlaşma eğiliminde iken, işçi başına daha büyük miktarda sermayeye sahip olan diğer ülkeler ise sermaye yoğun malların üretiminde, yani yüksek teknoloji endüstrilerde uzmanlaşma eğilimindedirler.

Ülkelerin benzer malları üretmek için aynı teknolojiye, ancak farklı faktör donatımlarına sahip oldukları bir durumdan hareketle Heckscher (1919) ve Ohlin (1933) (HO), Karşılaştırmalı Üstünlükler Teorisini Faktör Donatımı Teorisi ile açıklamaktadır. Bu teoriye göre, emek faktörüne yoğun ola-

rak sahip olan bir ülkede nispi olarak emeğin fiyatı daha ucuz olacaktır, dolayısıyla düşük ücretler bu ülkenin diğer ülkeye kıyasla nispeten daha ucuz emek kullanarak mal üretebildiğini göstermektedir. Söz konusu maldaki düşük üretim maliyeti ise, dengede düşük fiyatlara dönüşmekte ve ülkeye uluslararası ticarete karşılaştırmalı üstünlük sağlamaktadır. Böylece ülke, bol faktörünü (emek) yoğun olarak kullandığı malı ihraç etme ve kıt faktörünü (sermaye) kullanarak ürettiği malları karşı ülkeden ithal etme eğiliminde olacaktır (Davidson ve Matusz, 2008: 9).

Amerikalı iktisatçı Paul Samuelson'un 1941 yılında yapmış olduğu katkı nedeniyle bu teorem, Heckscher-Ohlin-Samuelson Teoremi (HOS) olarak da adlandırılmaktadır. Gelişmiş ülkelerde vasıflı işgücü nispeten daha bol iken, gelişmekte olan ülkelerde vasıfsız işgücü daha boldur. Bu durumda HOS teorisi, gelişmiş ülkelerin gelişmekte olan ülkelerle yaptığı ticarete vasıflı-emek yoğun mal ve hizmetleri ihraç edeceği ve vasıfsız-emek yoğun mal ve hizmetleri ithal edeceğini öngörmektedir. Bunun sonucunda, gelişmiş ülkelerde düşük-becerili işgücü talebi azalma eğilimine girecektir. Nispi ücretler üzerine etkinin büyüklüğü ise, talepteki değişmelere olan tepkilerine bağlı olacaktır (Stolper ve Samuelson, 1941; Masse, 2001: 213). Faktör Donatımı (Heckscher-Ohlin) teorisi üzerinden bazı teoriler türetilmekte ve bunlar artık ülkelerin neden uluslararası ticaret yaptığından öteye giderek, uluslararası ticaretin istihdam ve gelir dağılımı üzerinde yarattığı etkiler üzerine yönelmeye başlamaktadır (Stolper ve Samuelson, 1941). Bu teoriler, ülkelerarası üretim maliyeti farklılıkları, emek ve sermaye arzındaki artışlar ve ticaret politikalarının refah sonuçları üzerinde dururken, ülkeler-arası maliyet/verim farklılıklarını emek ve sermayeden oluşan faktör donatımına bağlı olarak açıklamaktadır (Bayraktutan, 2003: 183; Kaya, 2006: 73).

2.2. Yeni Ticaret Teorileri Açısından Karşılaştırmalı Üstünlükler

Geleneksel ticaret teorileri, uluslararası ticareti açıklarken, içinde bulunulan dönemin ekonomik şartlarına uygun olarak bazı temel varsayımlar kurmaktadır. Bu temel varsayımlardan en önemlisi, uluslararası ticaretin farklı faktör donatımlarına sahip ülkeler arasında yapıldığıdır. Daha açık bir ifadeyle, iki ülke arasında uluslararası ticaretin ya-

pılabilmesi öncelikle ülkelerden birinin emek yoğun ve diğerinin sermaye yoğun faktör donatımına sahip olmasına dayanmaktadır. Ayrıca geleneksel ticaret teorilerinde ticarete konu malların homojen oldukları varsayılmaktadır. Bu aynı malın bir ülke tarafından hem alınıp hem de satılmayacağı anlamına gelmektedir. Bu durumda, bir ülke bir malın üretiminde ya uzmanlaşmalı ya da bu malı dışarıdan ithal etmelidir. Bir malın/sektörün tek yönlü ticaretini ifade eden bu durum, uluslararası ticaret biçiminin faktör donatımına dayalı "endüstriler-arası ticaret" şeklinde yapıldığını ifade etmektedir. Dolayısıyla endüstriler-arası ticaret, bir ülke endüstrisinin birinde ihracat ve bir diğer endüstride ithalat yapıldığında oluşmaktadır. Geleneksel teorilerin bir başka varsayımı ise, ekonomide tam rekabet piyasasının dolayısıyla rekabetçi piyasa koşullarının hakim olmasıdır.

1970'li yılların sonunda küresel bir ekonomik sistemde piyasa koşulları farklılıklar göstermekte ve uluslararası ticaret biçimi değişmektedir. Böylece tam rekabet ve ölçüğe göre sabit getiri varsayımları terk edilerek, geleneksel dış ticaret teorisinin varsayımlarından farklı olan eksik rekabet piyasaları ve ölçüğe göre artan getiri kavramları analize katılmaktadır. Geleneksel teoriler ile açıklanamayan olgulara açıklık getirmek üzere, Yeni Ticaret Teorileri ortaya atılmıştır (Akkoyunlu, 1996: 72). Bu teoriler, uluslararası ticaretin sadece emek ve sermaye yoğun ülkeler arasında değil, benzer faktör donatımlara sahip ülkeler arasında da yapılabileceğini savunmaktadır. Böylece ticaret biçimi, endüstriler-arası ticaretten benzer fakat farklılaştırılmış ürünlerin ticaretine dayanan "endüstri-içi ticaret" biçimine dönüşmektedir. Endüstri-içi ticaret, aynı mallar üzerinde iki yönlü ticaretten oluşmakta, bir endüstride hem ihracat hem de ithalatın yapılmasını ifade etmektedir (Masse, 2001: 214; Kaya, 2006: 73; Bernard vd., 2004: 19; Gökmenoğlu vd., 2012: 12-15). Yeni teoriler, bu değişimlerin uluslararası ticarete açıklanma ihtiyacı üzerine ortaya çıkmaktadır.

Küreselleşme sürecinde, uluslararası ticarete ülkelerin uyguladığı ticaret biçimlerindeki dönüşüm ise, genel olarak birtakım nedenlere dayanmaktadır. Bunlardan ilki, üretimin küreselleşmesidir. Üretimin küreselleşmesi, bir ürünün üretiminde kullanılan girdilerin (sermaye, emek, teknoloji ve hammadde, ara mallar ve dağıtım) çokuluslu şirketler vasıtasıyla oldukça farklı kaynak ve

ülkelerden temin edilerek, üretimlerinin tamamını veya belirli aşamalarını bir başka ülkeye kendi bünyelerinde veya farklı derecelerde dışsallaştırarak kaydırmalarıdır. Dolayısıyla parçalı üretim yapısını ifade eden bu süreç, üretimin aşamalarının parçalara ayrılarak en düşük maliyetle üretimin yapılacağı mekanda/ülkede gerçekleştirilme olanağını sağlamaktadır. Böylece üretim çok aşamalı ve daha ucuza gerçekleştirilmektedir (Moody, 1997: 69). Ayrıca uluslararası ticaret, üretim tekniklerinin ve bilgilerin özellikle gelişmiş ülkelerden gelişmekte olan ülkelere doğru aktarılmasını ifade eden teknolojinin ve teknik bilginin yayılmasına yardımcı olmaktadır (Mokyr, 2000: 256). Bu açıdan, ülkeler-arası ve sektörler-arası bilgi akışını kolaylaştırarak teknolojik ilerlemeye katkıda bulunmakta yani bir anlamda “teknoloji yayma etkisi” yaratmaktadır. Nitekim Yeni teorilerden “Teknoloji Açığı Teorisi” ve “Ürün Dönemleri Teorisi”nde, uluslararası piyasada yeni bir mal üreten ve malın ilk ihracatçısı olan ülkenin zamanla teknik bilginin yayılımı ve diğer ülke tarafından taklit edilmesi sonucu malın ihracatçısı konumundan ithalatçısı konumuna gelebileceği savunulmaktadır (Vernon, 1966).

Teknoloji ve teknik bilginin hızla gelişmesi ile birlikte, bilgisayar ve yazılım temelli üretim de yaygınlaşmakta ve dijitalleştirilmiş bilgi paketleri ile teknolojiye sağlanan gelişmeler, üretimin küreselleşmesine en büyük katkıyı sağlamaktadır. Veriler ve ürünler kolaylıkla uzun mesafeler arasında taşınabilmekte ve bu çok karmaşık olmayan iletişim donanımları ile sağlanmaktadır. Böylece üretim ve işlem maliyetleri önemli oranda azalmakta ve ülkeleri teknoloji temelli üretime teşvik etmektedir. Dolayısıyla uluslararası ticaretin, ülkeleri malın üretiminde uzmanlaşmaya itmesi, nitelikli işgücü kullanmayı ya da ileri teknoloji gerektiren araç gereçlerin kullanımını da zorunlu kılacaktır. Bilgisayar gibi teknoloji yoğun ürünlerde uzmanlaşılması ülkelerin ekonomilerinde daha yüksek bir verimlilik büyümesine katkıda bulunmaktadır. Böylece ülkelerin ticaretten sağlanan verimlilik kazançları, ileri teknoloji sektörlerinde karşılaştırmalı olarak daha üstün olan ülkelere artacaktır (Nordas vd., 2006: 19-20). İleri teknolojik ürünlere yönelmesi ise, üretimde nitelikli işgücü ihtiyacını doğurmaktadır (Yıldırım ve Kale, 2009: 6-7). Uluslararası ticarete nitelikli işgücü ve beşeri sermayenin gündeme getirilmesi Yeni Teoriler tarafından ele alınmaktadır. Nitekim Yeni Ticaret Teorilerinden

“Nitelikli İşgücü Teorisi” kapsamında, sanayileşmiş ülkeler arasındaki uluslararası ticaretin büyük bölümünün nedeni, nitelikli işgücü farklılıkları ile açıklanmaktadır. Belirli türlerdeki mesleki veya nitelikli işgücü bakımından zengin ülkeler, üretimi büyük ölçüde bu faktörlere bağlı olan mallarda uzmanlaşırlarken; niteliksiz emeğe bol olarak sahip ülkeler, yoğun olarak niteliksiz emeği içeren malları üretmektedir. Böylece Nitelikli İşgücü Teorisi, Heckscher-Ohlin Teorisi’ne beşeri sermayeyi de ekleyerek dış ticareti ve karşılaştırmalı üstünlükleri açıklamaktadır.

Teknolojik gelişimin üretimde yoğun olarak kullanılması, üretim sürecinde ürün çeşitlemesi ve ürün farklılaştırılmasına gidilerek benzer faktör donatımlarına sahip ülkeler arasında yapılan ticaretten de kazançlı çıkılmasına olanak sağlamaktadır. Bir ürüne farklı bir özellik katarak ya da ürünün içeriğinde küçük bir değişiklik yaparak ürün, farklı bir mal olarak piyasaya sürülmekte ve benzer faktör donatımına sahip ülkelere de satılabilmektedir. Dolayısıyla giderek talep koşullarının dikkate alındığı bir üretim sistemi oluşmaktadır. S. B. Linder (1961)’in öncülüğünü yaptığı “Tercihlerde Benzerlik Teorisi”ne göre ise, ürünlerin ticaretinin üretim maliyetinden çok, ülkeler arasındaki zevk ve tercihlerin benzerliğine bağlı olduğu savunulmaktadır. Zevk ve tercihleri belirleyen temel etken de göreceli gelir düzeyleridir. Bu durumda, ülkelerin ne tür mallarda uzmanlaşacağı, iç taleplerine ve gelir seviyesine bağlı olmaktadır. Bu teorem, homojen olmayan sanayi ürünleri ticaretini konu almaktadır. Öncelikle yerli halkın talep ettiği ürünler üretilmekte ve dolayısıyla da üretim iç talebin üzerinde gerçekleştirildiğinde, bu ürünler ihraç edilmektedir. Ülkedeki çok zengin veya çok fakir gibi azınlık grupların talep ettiği mallar ise, dışarıdan ithal edilmektedir. Bu şekilde talep yapıları birbirine benzeyen ülkeler daha çok ticaret yapmaktadır (Emirhan, 2008: 863). Endüstri-içi ticaret, ürün farklılaştırmasının yanında ölçek ekonomilerine de dayanmaktadır. Gary C. Hufbauer (1966) ve Frank Graham’ın öne sürdüğü “Ölçek Ekonomileri Teorisi”ne göre ise, bazı endüstriler ölçek ekonomisi avantajlarından yararlanarak üretim artışına olanak sağlamaktadır. Ticaretten sağlanan kazançlar, üretim ölçeği arttığında üretim maliyetlerindeki düşme nedeniyle oluşmakta ve bu daha düşük fiyatlara dönüşmektedir.

Küreselleşme sürecinde uluslararası ticaretin payının giderek artması, üretim ve yatırımın küresel-

leşmesi, teknoloji ve teknik bilginin yayılımı ve uluslararası rekabet düzeyinin artması vasıtasıyla ülkelerin üretim maliyetleri birbirine oldukça yaklaşmaktadır. Böylece ülkeler maliyetlerinde ufak da olsa bir azalma elde edebilmek yani ticarete karşılaştırmalı üstünlüğü elde edebilmek için, rekabet etmektedir (Bhagwati ve Dehejia, 1994: 25, Bhagwati, 1995: 45). Yeni teoriler kapsamında küreselleşme sürecinde meydana gelen tüm bu etkiler nedeniyle karşılaştırmalı üstünlüklerin aniden kaybedilebileceği ya da kazanılabileceğini savunmaktadır. Elbette ki bu değişim uzun dönemli rekabete dayalı yapısal bir süreci içermektedir.

3. Karşılaştırmalı Üstünlükler ve Rekabet Gücünün Alternatif Ölçüm Yöntemleri

Uluslararası ticarete bir ülkenin, ticarete konu sektörde karşılaştırmalı üstünlüklere sahip olması, rekabet gücünü elde ettiğini göstermektedir. Bu süreçte rekabet gücünü kaybetmesi, karşılaştırmalı üstünlükleri kaybetmesi demektir. Rekabet gücü dolayısıyla karşılaştırmalı üstünlüklerin belirlenmesinde çeşitli ölçüm yöntemleri kullanılmaktadır. Ancak bu yöntemlerin hepsi ülkelerin ihracat ve ithalat değerlerini dikkate alarak bir indeks oluşturan Balassa tarafından ortaya atılan yöntemden türetilmiştir.

Uluslararası ticaretin önündeki engellerin kalkması sonucu, zamanla malların/ sektörlerin karşılaştırmalı üstünlüklerinin ne yönde değiştiğini ve ülkelerin hangi sektörlerde karşılaştırmalı üstünlük elde edip etmediğini görebilmek için Balassa tarafından 1965 yılında "Açıklanmış Karşılaştırmalı Üstünlükler (RCA-Revealed Comparative Advantage)" indeksi geliştirilmiştir. RCA, ülkeler arasında fırsat maliyetlerinin farklı olması nedeniyle ülkelerin üretim ve dış ticarete uzmanlaşacağını ile sürmektedir (Muendler, 2007).

Balassa İndeksi (BI veya RCA):

$$BI_{ij} (RCA_1) = (X_{ij} / \sum_j X_{ij}) / (\sum_i X_{ij} / \sum_i \sum_j X_{ij})$$

Burada, X_{ij} j ülkesinin i sektörü ihracatını, $\sum_j X_{ij}$ j ülkesinin toplam ihracatını, $\sum_i X_{ij}$ i sektörünün dünyadaki ihracatını, $\sum_i \sum_j X_{ij}$ dünyadaki toplam ihracatı ve $BI_{ij} (RCA_1)$ j ülkesinin i sektörü ihracatının ülkenin toplam ihracatındaki payının, i sektörünün dünya ihracatının toplam dünya ihracatında-

ki payına oranını göstermektedir. Bu değer in sıfır ile bir arasında olması, j ülkesinin söz konusu malın ihracatında karşılaştırmalı üstünlüğü olmadığını; birden büyük olması, o ülkenin dünya ticaretinde karşılaştırmalı üstünlüğe sahip olduğunu göstermektedir.

Balassa indeksinin asimetric olması nedeniyle, Brasili vd. tarafından 2000 yılında monoton bir dönüştürme işlemi önerilmiştir. Bu dönüştürme ile uç değerler daha az ağırlıklandırılarak indeks simetric bir hale dönüşecektir (Filiztekin, 2006: 107).

Dönüştürülmüş Açıklanmış Karşılaştırmalı Üstünlükler İndeksi (CRCA):

$$CRCA_{ij} = (RCA_{ij} - 1) / (RCA_{ij} + 1)$$

CRCA'nın negatif değerler alması, j ülkesinin söz konusu malın ihracatında karşılaştırmalı üstünlüğü olmadığını, pozitif değerler alması karşılaştırmalı üstünlüğe sahip olduğunu göstermektedir.

Balassa indeksinden hareketle Vollrath (1991), ithalatı da hesaplama katarak RCA için farklı ölçüm yöntemleri geliştirmiştir. Balassa indeksinin aynını Görelî İhracat Üstünlüğü (RXA-Relative Trade Advantage) olarak adlandırmakta ve Balassa indeksini ithalatı hesapladığı Görelî İthalat Üstünlüğü (RMA-Relative Import Advantage) indeksinden çıkartmaktadır. Vollrath böylece logaritmalarını aldığı bu indekslerden yeni bir indeks oluşturmaktadır.

Görelî İthalat Üstünlüğü (RMA):

$$RMA = (M_{ij} / \sum_j M_{ij}) / (\sum_i M_{ij} / \sum_i \sum_j M_{ij})$$

$$RCA_2 = \ln RXA - \ln RMA \quad (RXA = BI)$$

Hesaplama göre, RCA_2 değerinin sıfırdan büyük olması sektörde karşılaştırmalı üstünlüğün olduğunu, sıfırdan küçük olması ise karşılaştırmalı dezavantajın olduğunu ifade etmektedir. Vollrath indeksinin, arz ve talep dengesini içerdiği için daha tercih edilebilir bir indeks olduğu belirtilmektedir (Vollrath, 1991).

4. Literatür İncelemesi

Uluslararası ticareti temel alan birçok çalışma, uluslararası içsel büyüme modelleri çerçevesinde, ticaretin zaman içerisinde kendi kendine karşılaştırmalı üstünlük modelini destekleme eğiliminde olduğunu belirtmiştir (Devereux, 1997: 566; Lucas, 1998: 13; Krugman, 1987: 41-55). Benzer şekilde Siggel, ticaretin yapısının zamanla değişeceğini böylece de ticaretin uzun dönemde karşılaştırmalı üstünlüklerin oluşumuna katkıda bulunduğunu belirtmektedir (Siggel, 2005: 127).

Yılmaz (2003: 17), Türkiye ekonomisinin 5 AB üyesi ülke (Bulgaristan, Çek Cumhuriyeti, Romanya, Polonya, Macaristan) ve AB-15 ülkeleri ile ticaretinde uluslararası rekabet gücünü ve uzmanlaşmasının yapısını açıklanmış karşılaştırmalı üstünlükler, karşılaştırmalı ihracat performansı ve ticari benzerlik yöntemlerini kullanarak açıklamıştır. Hammadde-yoğun ve emek yoğun mallarda karşılaştırmalı üstünlüğünün olduğu; kolayca taklit edilebilen ve edilemeyen araştırma-yoğun mallarda dezavantajlı durumda olduğu saptanmıştır. Romanya, Polonya ve kısmen Bulgaristan ile benzer bir ihracat yapısının olduğu gözlemlenmektedir. Aynı tarihte Altay ve Gacaner (2003) yaptıkları çalışmada, AB ve ABD piyasaları karşısında Türkiye ve Çin'e ait Balassa (RCA) indeksini hesaplayarak, Türkiye ve Çin'in tekstil ve giyim endüstrilerinin rekabet gücünü karşılaştırmıştır. Türkiye'nin Çin'e göre, hem AB hem de ABD piyasaları karşısında tekstil ve giyim sektörlerinde karşılaştırmalı üstünlüğü olduğu saptanmıştır. Ayrıca Türkiye'nin ABD piyasasında AB piyasasına oranla nispi olarak daha fazla üstünlüğü olduğu gözlemlenmiştir.

Utkulu ve Seymen (2004: 18), 1990-2003 dönemi için Türkiye'nin AB ile ticaretinde RCA indeksini hesaplamıştır. Bu çalışmada da Türkiye'nin, 63 ürün grubunun yedisinde (giyim; sebze ve meyve; şeker, şeker ürünleri ve bal; tütün; yağlı tohumlar ve yağ veren meyveler; kauçuk imalatı; tekstil ve konfeksiyon) açıklanmış karşılaştırmalı üstünlüğe sahip olduğu tespit edilmiştir. En yüksek RCA değerlerine sahip mal grupları ise, giyim ile meyve ve sebze olmuştur. 1994, 1999 ve 2001 krizlerinin indeksler üzerinde etkili olduğu açıktır.

Erlat ve Erlat (2005), Türkiye'nin Avrupa Birliği ile ticaretinde RCA performansını 3 ihracat sek-

törü düzeyinde analiz etmiştir. Yapılan bu araştırmaya göre, geleneksel sektörlerin hem mukayeseli üstünlük hem de ihracat payı içerisindeki düzeylerinin daha baskın olduğu bulunmuştur. Ancak geleneksel sektörlerin ihracat içindeki payı azalmakta iken; geleneksel olmayan (non-traditional) sektörlerin payı artmaktadır. Kaya (2006: 81), Türkiye'nin AB-15 ülkelerine ihracat yapan imalat sanayi alt ürün gruplarının ihracatta uzmanlaşma yapısını, Balassa indeksini kullanarak hesaplamış ve karşılaştırmalı üstünlüğe sahip olduğu endüstrileri belirlemiştir. Analiz sonuçlarına göre, Türkiye'nin özellikle emek yoğun ve fazla teknolojik yatırım gerektirmeyen ürünlerin ihracatında daha fazla uzmanlaştığı görülmektedir. Çalışmaların çoğunda Balassa indeksine ek olarak Vollrath ve diğer indeksler de hesaplanmaktadır (Küçükremiççi, 2006; Altay ve Gürpınar, 2008; Irawan ve Yushkova, 2013).

Bu çalışmada ise, Türkiye'nin dünya karşısında Açıklanmış Karşılaştırmalı Üstünlüklerinin (RCA) incelenmesine yönelik Balassa ve Dönüştürülmüş Karşılaştırmalı Üstünlükler indeksi ile Vollrath indeksi 1996-2013 dönemi için SITC-Rev.3'e göre Türkiye imalat sanayi kapsamında hesaplanmıştır.

5. Türkiye'de Karşılaştırmalı Üstünlüklerin Yapısı ve Gelişimi

Türkiye Cumhuriyetinin kurulduğu yıllarda, sanayi kuruluşu olarak tanınan işletmeler oldukça ilkel teknolojiyle çalışan atölyelerdir ve bu dönemde Türkiye'de dış ticaret açığı ve ödemeler dengesi bunalımı söz konusudur. Ekonominin üretim yapısının tarıma dayalı olması, altyapı eksikliği ve ihracat artışına rağmen çok daha çeşitli malın ithalinin yapılması bu dönemde ekonomik yapının yüksek derecede dışa bağımlı olmasına neden olmuştur. 1929 yılı hem Büyük Bunalımın başladığı hem de Türkiye'nin yeni gümrük tarifeleri koyarak korumacı politikalar uyguladığı bir yıl olmuştur. Ekonomiyi harekete geçirmek için ihraç edilen ve ihracatı yapılmayan ürünlerin ülke içerisinde üretilmesi ve gelişmenin sanayileşme ile gerçekleşebileceği fikri hakim olmuştur.

1980 öncesinde uygulanan ithal ikameci sanayileşme politikaları ile, yerli üretimi arttıran ithal ikamesinin ilk döneminde sadece nihai malları üretilirken; ikinci döneminde ara malları da üretilmeye başlanmıştır. Sanayileşme süreci devletçilik yo-

luyla başlatılmış ve beş yıllık kalkınma planlarıyla bu girişim desteklenmiştir. Ancak sanayi sektörlerinin ithal yasakları, ithal kısıtlamaları veya yüksek gümrük vergileri ile devamlı korunması sanayicilerin ihracat alanları yerine karşılaştırmalı üstünlüklere sahip olmayan, rekabet gücü kazanamayacak sanayi kollarına yatırım yapmasını teşvik etmiştir. Çünkü bu verimsiz alanlara yatırım yapmak kalitesiz ve yüksek maliyetli sanayi ürünlerini yüksek fiyatla iç piyasada satmayı ve yüksek karlar elde etmeyi mümkün kılarak monopolleşme eğilimini arttırmaktadır.

24 Ocak 1980 Ekonomik İstikrar Tedbirlerini uygulayarak Türkiye’de ekonominin uluslararası piyasalarla bütünleşme süreci başlamaktadır. Bir istikrar programı olmanın ötesinde, yapısal değişim programı olan 24 Ocak Kararları ile başlayan süreçte, uluslararası ekonomi ile entegrasyon üç aşama içerisinde tamamlanmaktadır. İlk aşama 1980–89 yılları arasındaki dış ticaretin serbestleştirilmesi sürecidir. Bu süreçte, dış ticaret mevzuatı değiştirilmiş, ithalat yasakları ve kotalar başta olmak üzere dış ticaretin önündeki engeller önemli ölçüde kaldırılmıştır. Gümrük vergileri, GATT ve Avrupa Birliği (AB) çerçevesinde aşağı çekilmiş, uluslararası rekabet avantajı sağlamak amacıyla kurlara esneklik kazandırılmış, mal ve faktör fiyatlarının piyasada belirlenmesine ağırlık verilmiştir (Aydın vd., 2010: 45, 48; Gökalp ve Akgün, 2011: 92). Sermaye hareketlerinin 1989 yılında 32 Sayılı Kanun Hükmünde Kararnameyle serbestleştirilmesi ile ikinci aşamaya geçilmektedir. 1989’dan itibaren Türk Lirasının konvertibilitesi ile dış ticaretin serbestleştirilmesine yönelik politikalara dış finansal serbestleşmeye yönelik uygulanan ekonomi politikaları da eşlik etmektedir. 1996 yılında AB ile Gümrük Birliği’ne üye olunması ise entegrasyonun üçüncü aşamasını oluşturmaktadır.

1 Ocak 1996’da Türkiye ile AB arasındaki Gümrük Birliği sonucu üye ülkeler arasında yapılan ticarete gümrük tarifeleri kaldırılmış ve aralarında serbest ticaret başlamıştır. Böylece sanayi ürünlerinin sıfır gümrükle ticaretinin yapılması olanağı elde edilmiştir. Böylelikle, özellikle imalat sanayinde uluslararası ekonomiye entegrasyon süreci tamamlanmaktadır (Gökalp ve Akgün, 2011: 92; Savrul vd., 2013: 56).

Çalışmada, Türkiye imalat sanayinde Gümrük Birliği sonrası karşılaştırmalı üstünlük yapısının yönü ve değişimi, Balassa ve Vollrath indeksleri hesaplanarak incelenmiştir. Balassa indeksi karşılaştırmalı üstünlükleri belirlerken, ihracat değerleri üzerinden hesaplama yapmaktadır. Türkiye imalat sanayinde SITC-Rev.3 sınıflamasına göre Balassa indeksi, tarafımızca her bir sektörün ihracatının Türkiye imalat sanayi sektörleri içerisindeki payı, aynı sektörün dünya ihracatının toplam dünya ihracatı içerisindeki payına bölünerek, 1996-2013 yılları arası her yıl için ayrı ayrı hesaplanarak oluşturulmuştur. Hesaplama sonuçlarının 1’in üzerinde bir değer alması, sektörün karşılaştırmalı üstünlüklere sahip olduğunu göstermektedir.

Tablo 1’de bu sektörlerle ait Balassa indeksi hesaplarının sonuçları verilmektedir. Yapılan indeks hesaplamasına göre, 0-Canlı hayvanlar ve gıda maddeleri, 1-İçkiler ve tütün ve 4-Hayvansal, bitkisel katı ve sıvı yağlar, mumlar sanayinde, 6-Başlıca sınıflara ayrılan işlenmiş mallar ve çeşitli mamul eşya sanayinde Balassa indeksi değerleri genellikle 1’in üzerinde seyretmekte yani Türkiye’nin bu sektörlerde karşılaştırmalı üstünlüğünün olduğu gözlemlenmektedir. Türkiye bu anlamda, emek yoğun mallar endüstrisinde daha fazla üstünlüğe sahip olmakta ve bu sektörlerde uzmanlaşmaktadır.

Tablo 1. Uluslararası Standart Ticaret Sınıflamasına Göre (SITC-Rev.3) Balassa İndeksi (RCA_i) Değerleri: Türkiye-Dünya (1996-2013)

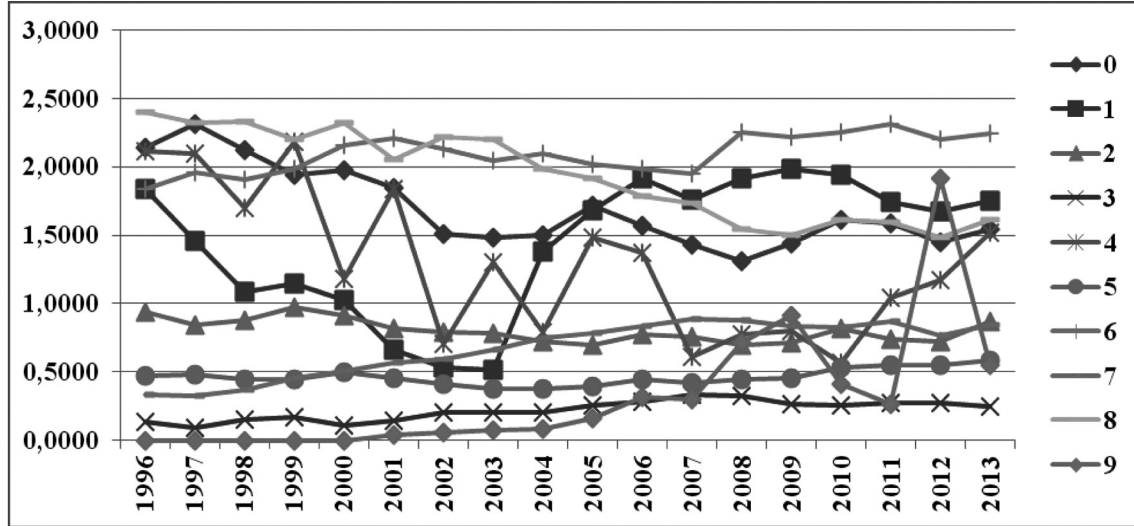
SITC-REV.3	0	1	2	3	4	5	6	7	8	9
	Canlı hayvanlar ve gıda maddeleri	İçkiler ve tütün	Akaryakıt hariç yenilmeyen hammadde	Mineral yakıtlar, yağlar vb. damıtılmasından elde edilen ürünler	Hayvansal, bitkisel katı ve sıvı yağlar, mumlar	Başka yerde belirtilmeyen kimya sanayi ve buna bağlı sanayi ürünleri	Başlıca sınıflara ayrılan işlenmiş mallar	Makine ve ulaştırma araçları	Çeşitli mamul eşya	SITC'da sınıflandırılmamış eşyalar
1996	2,14	1,84	0,94	0,14	2,12	0,47	1,84	0,34	2,40	0,00
1997	2,32	1,46	0,85	0,09	2,10	0,48	1,96	0,33	2,32	0,00
1998	2,13	1,08	0,88	0,16	1,70	0,45	1,91	0,37	2,33	0,00
1999	1,94	1,15	0,97	0,17	2,18	0,44	1,98	0,45	2,20	0,00
2000	1,97	1,03	0,91	0,11	1,18	0,50	2,16	0,50	2,32	0,00
2001	1,85	0,67	0,82	0,14	1,84	0,45	2,21	0,57	2,05	0,04
2002	1,51	0,54	0,79	0,20	0,70	0,41	2,13	0,60	2,22	0,05
2003	1,48	0,52	0,78	0,20	1,30	0,38	2,05	0,67	2,20	0,07
2004	1,50	1,38	0,72	0,20	0,79	0,38	2,10	0,75	1,98	0,08
2005	1,72	1,68	0,70	0,26	1,48	0,39	2,02	0,78	1,92	0,16
2006	1,57	1,91	0,78	0,28	1,37	0,45	1,99	0,83	1,79	0,32
2007	1,43	1,76	0,76	0,33	0,61	0,42	1,95	0,89	1,73	0,30
2008	1,31	1,92	0,70	0,32	0,77	0,44	2,26	0,88	1,55	0,71
2009	1,44	1,99	0,71	0,27	0,80	0,45	2,22	0,84	1,50	0,91
2010	1,61	1,95	0,82	0,25	0,57	0,54	2,25	0,83	1,61	0,41
2011	1,59	1,74	0,74	0,27	1,04	0,55	2,31	0,87	1,60	0,27
2012	1,45	1,68	0,72	0,27	1,17	0,55	2,20	0,77	1,48	1,92
2013	1,55	1,75	0,87	0,25	1,51	0,58	2,25	0,84	1,61	0,55

Kaynak: TÜİK, İstatistik Göstergeler, Dış Ticaret İstatistikleri, www.tuik.gov.tr; UNCTAD, Statistics, <http://unctadstat.unctad.org/wds/TableViewer/tableView.aspx?ReportId=24739>, (19.09.2014).

1996-2013 dönemi için Balassa indeksi ile hesaplanan sektörlerin karşılaştırmalı üstünlüklerinin zaman içerisindeki seyri Şekil 1'de gösterilmektedir. Buna göre, 0-Canlı hayvanlar ve gıda maddeleri, 1-içkiler ve tütün ve özellikle 4-hayvansal, bitkisel katı ve sıvı yağlar, mumlar sanayinde 1996'dan 2013'e keskin azalış ve artışlar gözlemlenmektedir. Bu göstergeler, söz konusu sektörlerde rekabet gücünün değişken olduğunu göstermektedir. 8-Çeşitli mamul eşya sanayinde ise, zaman içerisinde

karşılaştırmalı üstünlüklerinde az da olsa bir azalış trendi söz konusudur. 3-Mineral yakıtlar, yağlar vb. damıtılmasından elde edilen ürünler ile 7-makine ve ulaştırma araçları sanayinde karşılaştırmalı üstünlük olmamasına rağmen, artış eğilimi olduğu gözlenmektedir. 9-SITC'da sınıflandırılmamış eşyalar sanayinde ise, 1996-2011 döneminde karşılaştırmalı üstünlük yokken, 2012'de ani bir artışla karşılaştırmalı üstünlük elde edilmekte, bir sonraki yıl yeniden üstünlük kaybedilmektedir.

Şekil 1. Türkiye’de Sektörlerin Açıklanmış Karşılaştırmalı Üstünlüklerinin (RCA1) Seyri (1996-2013)

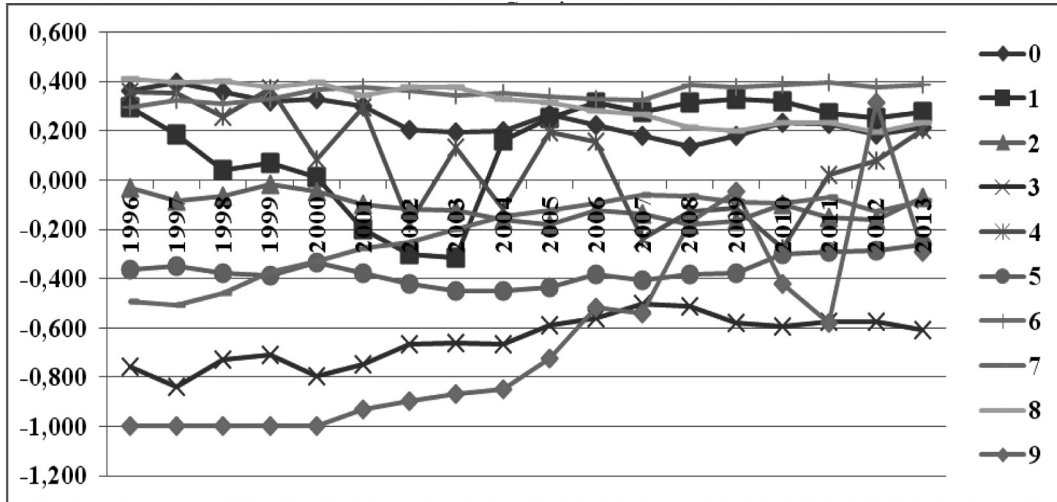

0-Canlı hayvanlar ve gıda maddeleri; 1-İçkiler ve tütün; 2-Akaryakıt hariç yenilmeyen hammadde; 3-Mineral yakıtlar, yağlar vb. damıtılmasından elde edilen ürünler; 4-Hayvansal, bitkisel katı ve sıvı yağlar, mumlar; 5-Başka yerde belirtilmeyen kimya sanayi ve buna bağlı sanayi ürünleri; 6-Başlıca sınıflara ayrılan işlenmiş mallar; 7-Makine ve ulaştırma araçları; 8-Çeşitli mamul eşya; 9-SITC’da sınıflandırılmamış eşyalar sektörlerini ifade etmektedir.

Kaynak: TÜİK, İstatistik Göstergeler, Dış Ticaret İstatistikleri, www.tuik.gov.tr; UNCTAD, Statistics, <http://unctadstat.unctad.org/wds/TableViewer/tableView.aspx?ReportId=24739>, (19.09.2014).

Dönüştürülmüş açıklanmış karşılaştırmalı üstünlükler (CRCA₁) indeksine göre yapılan hesaplamaların sonuçları ise, Şekil 2’de gösterilmektedir. Pozitif değerler karşılaştırmalı üstünlüğün olduğu, negatif değerler karşılaştırmalı üstünlüğün olmadığı şeklinde yorumlanmaktadır. Şekil 2, Türkiye’nin imalat sanayinde hangi sektörlerde karşılaştırmalı üstünlüğü olup olmadığını daha açık bir şekilde gözlemlenmesine yardımcı olmaktadır. CRCA₁ indeksi ile RCA₁ indeksi oldukça benzer sonuçlar ortaya koymaktadır. CRCA₁ indeksi sonuçlarına göre, 6-Başlıca sınıflara ayrılan işlenmiş mallar, 0-Canlı hayvanlar ve gıda maddeleri, 1-içkiler ve tütün, 8-Çeşitli mamul eşya ve 4-Hayvansal, bitkisel katı ve sıvı yağlar, mum-

lar sanayinde Türkiye’nin karşılaştırmalı üstünlüğü söz konusuysen; 1-İçkiler ve tütün sanayinde 2000-2004 döneminde karşılaştırmalı üstünlüğünün kaybedildiği dikkati çekmektedir. Bu sektör, 2000-2001 krizinden etkilenen sektörler arasındadır. 9-SITC’da sınıflandırılmamış eşyalar, 3-Mineral yakıtlar, yağlar vb. damıtılmasından elde edilen ürünler ve 5-Başka yerde belirtilmeyen kimya sanayi ve buna bağlı sanayi ürünlerinde karşılaştırmalı üstünlüğü bulunmazken; 2-Akaryakıt hariç yenilmeyen hammadde ve 7-Makine ve ulaştırma araçları sanayinde negatif ancak sifıra daha yakın yani pozitifleşme eğilimi gösteren değerler gözlemlenmektedir (Bkz. Şekil 2).

Şekil 2. Türkiye’de Sektörlerin Dönüştürülmüş Açıklanmış Karşılaştırmalı Üstünlüklerinin (CRCA₁)

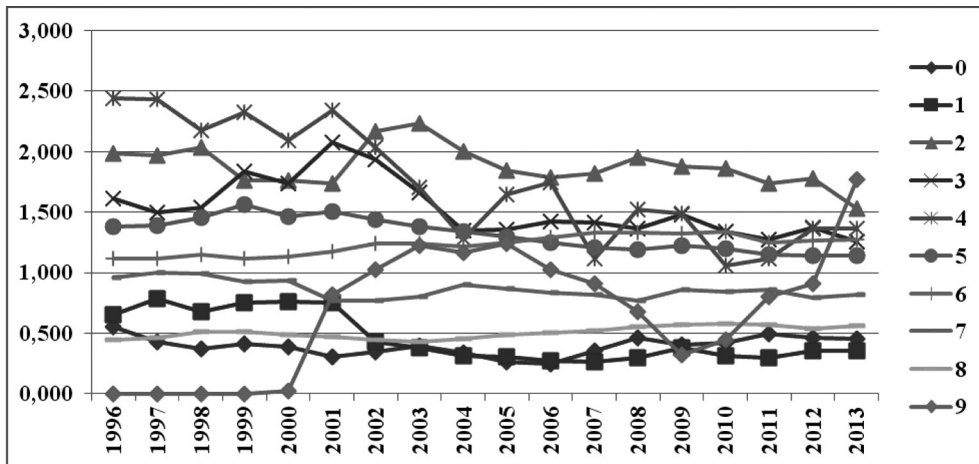
0-Canlı hayvanlar ve gıda maddeleri; 1-İçkiler ve tütün; 2-Akaryakıt hariç yenilmeyen hammadde; 3-Mineral yakıtlar, yağlar vb. damıtılmasından elde edilen ürünler; 4-Hayvansal, bitkisel katı ve sıvı yağlar, mumlar; 5-Başka yerde belirtilmeyen kimya sanayi ve buna bağlı sanayi ürünleri; 6-Başlıca sınıflara ayrılan işlenmiş mallar; 7-Makine ve ulaştırma araçları; 8-Çeşitli mamul eşya; 9-SITC’da sınıflandırılmamış eşyalar sektörlerini ifade etmektedir.

Kaynak: TÜİK, İstatistik Göstergeler, Dış Ticaret İstatistikleri, www.tuik.gov.tr; UNCTAD, Statistics, <http://unctadstat.unctad.org/wds/TableViewer/tableView.aspx?ReportId=24739>, (19.09.2014).

Karşılaştırmalı üstünlüklerin ölçümünde RCA₁ indeksinin dışında Görelî İthalat Üstünlüğü (RMA) indeksi de yer almaktadır. RMA indeksinde ihracat yerine ithalat değerleri dikkate alınarak Açıklanmış Karşılaştırmalı Üstünlük tersi yönünden doğrulanmaktadır. Endeks değerinin 1’den küçük olması rekabetçi üstünlüğü ifade etmektedir. Tarafımızca hesaplanan RMA indeksi sonuçları, RCA₁ sonuçları ile karşılaştırıldığında, sadece 7-Makine ve ulaştırma araçları sektöründe farklılık gözlem-

lenmekte, diğer sektörler aynı seyrini korumaktadır. 7 nolu sektör, RCA₁ indeksinde sıfıra çok yakın ancak karşılaştırmalı üstünlüğün olmadığı bölgede yer alırken, RMA sıfıra çok yakın ancak çizginin karşılaştırmalı üstünlük tarafında yer almaktadır. Dolayısıyla bu durum, sermaye yoğun bir yapıya yönelimi temsil etmektedir. Diğer sektörlerin gelişimi, RCA₁ ölçümü ile paralellik göstermektedir (Bkz. Şekil 3).

Şekil 3. Türkiye’de Sektörlerin Görelî İthalat Üstünlüğü İndeksinin (RMA) Seyri (1996-2013)

0-Canlı hayvanlar ve gıda maddeleri; 1-İçkiler ve tütün; 2-Akaryakıt hariç yenilmeyen hammadde; 3-Mineral yakıtlar, yağlar vb. damıtılmasından elde edilen ürünler; 4-Hayvansal, bitkisel katı ve sıvı yağlar, mumlar; 5-Başka yerde belirtilmeyen kimya sanayi ve buna bağlı sanayi ürünleri; 6-Başlıca sınıflara ayrılan işlenmiş mallar; 7-Makine ve ulaştırma araçları; 8-Çeşitli mamul eşya; 9-SITC’da sınıflandırılmamış eşyalar sektörlerini ifade etmektedir.

Kaynak: TÜİK, İstatistik Göstergeler, Dış Ticaret İstatistikleri, www.tuik.gov.tr; UNCTAD, Statistics, <http://unctadstat.unctad.org/wds/TableViewer/tableView.aspx?ReportId=24739>, (19.09.2014).

Karşılaştırmalı üstünlüklerin ölçüm yöntemlerinden bir diğeri ise, Vollrath indeksidir. Bu indeks, hem ihracat hem de ithalat değerlerini analize dahil ederek hesaplama yapmaktadır. Tablo 2’de, Türkiye imalat sanayi sektörlerinde Vollrath indeksi (RCA_2) hesaplama sonuçları yer almaktadır. Balassa indeksi (RCA_1) ile karşılaştırıldığında, karşılaştırmalı üstünlüklerin ve dezavantajların ol-

duğu sektörler ve bu sektörlerin zaman içerisindeki seyri Vollrath indeksi sonuçları ile oldukça benzer sonuçlar ortaya koymaktadır. Sadece 4- Hayvansal, bitkisel katı ve sıvı yağlar, mumlar sanayi RCA_1 indeksiinde dalgalı ve daha çok karşılaştırmalı üstünlüğün olduğu bölgede yer alırken, RCA_2 indeksiinde yine dalgalı seyrini korurken, karşılaştırmalı dezavantaj bölgesinde yer almaktadır.

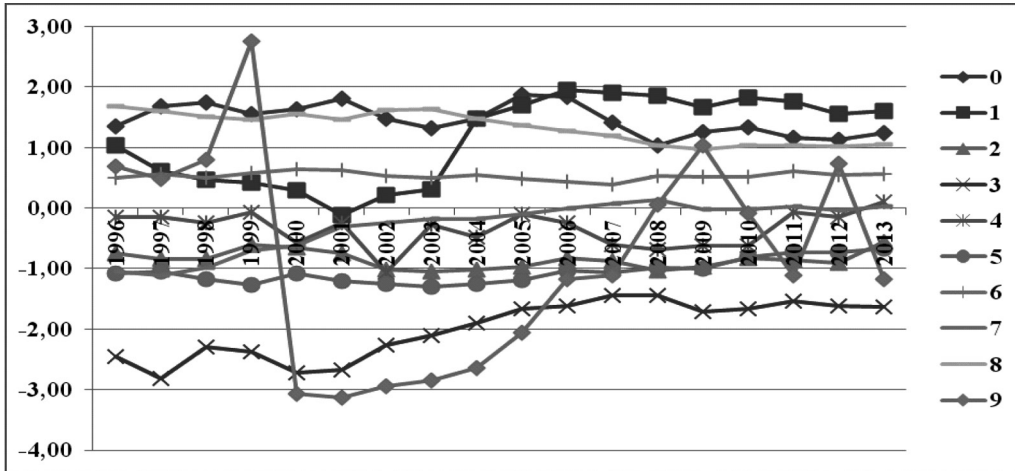
Tablo 2. Uluslararası Standart Ticaret Sınıflamasına Göre (SITC-Rev.3) Vollrath İndeksi (RCA_2) Değerleri: Türkiye-Dünya (1996-2013)

SITCREV3	0	1	2	3	4	5	6	7	8	9
	Canlı hayvanlar ve gıda maddeleri	İçkiler ve tütün	Akaryakıt hariç yenilmeyen hammadde	Mineral yakıtlar, yağlar vb. damıtılmasından elde edilen ürünler	Hayvansal, bitkisel katı ve sıvı yağlar, mumlar	Başka yerde belirtilmeyen kimya sanayi ve buna bağlı sanayi ürünleri	Başlıca sınıflara ayrılan işlenmiş mallar	Makine ve ulaştırma araçları	Çeşitli mamul eşya	SITC’da sınıflandırılmamış eşyalar
1996	1,35	1,04	-0,75	-2,44	-0,14	-1,08	0,50	-1,04	1,68	0,68
1997	1,69	0,62	-0,84	-2,82	-0,15	-1,05	0,56	-1,12	1,61	0,48
1998	1,74	0,47	-0,84	-2,29	-0,25	-1,17	0,50	-0,99	1,52	0,80
1999	1,55	0,42	-0,60	-2,38	-0,06	-1,26	0,57	-0,71	1,46	2,76
2000	1,63	0,30	-0,65	-2,73	-0,58	-1,07	0,65	-0,62	1,56	-3,07
2001	1,81	-0,12	-0,75	-2,67	-0,24	-1,20	0,63	-0,31	1,47	-3,13
2002	1,47	0,22	-1,01	-2,26	-1,06	-1,26	0,54	-0,25	1,61	-2,94
2003	1,31	0,31	-1,05	-2,10	-0,27	-1,29	0,50	-0,18	1,64	-2,85
2004	1,48	1,48	-1,02	-1,90	-0,48	-1,26	0,54	-0,18	1,48	-2,64
2005	1,88	1,70	-0,97	-1,66	-0,10	-1,19	0,48	-0,10	1,37	-2,05
2006	1,85	1,95	-0,83	-1,61	-0,25	-1,03	0,43	-0,01	1,27	-1,17
2007	1,41	1,90	-0,87	-1,45	-0,60	-1,06	0,38	0,08	1,20	-1,12
2008	1,04	1,86	-1,03	-1,45	-0,68	-0,99	0,53	0,14	1,03	0,05
2009	1,26	1,66	-0,97	-1,71	-0,62	-1,00	0,52	-0,02	0,97	1,04
2010	1,34	1,83	-0,82	-1,67	-0,63	-0,80	0,52	-0,02	1,03	-0,08
2011	1,17	1,77	-0,85	-1,54	-0,07	-0,74	0,62	0,02	1,04	-1,11
2012	1,13	1,56	-0,90	-1,62	-0,15	-0,73	0,55	-0,03	1,01	0,74
2013	1,24	1,60	-0,56	-1,64	0,10	-0,67	0,57	0,03	1,05	-1,18

Kaynak: TÜİK, İstatistik Göstergeler, Dış Ticaret İstatistikleri, www.tuik.gov.tr; UNCTAD, Statistics, <http://unctadstat.unctad.org/wds/TableViewer/tableView.aspx?ReportId=24739>, (19.09.2014).

Şekil 4’te sektörlerin 1996-2013 dönemindeki yuvarıka açıklanan seyri daha açık bir şekilde görülmektedir. Karşılaştırmalı üstünlüğün belirlenme-

sinde kullanılan farklı hesaplama yöntemlerinin hemen hemen aynı sonuçlara ulaştığı söylenebilir.

Şekil 4. Türkiye İmalat Sanayi Sektörlerinde Vollrath İndeksinin (RCA₂) Seyri (1996-2013)

0-Canlı hayvanlar ve gıda maddeleri; 1-İçkiler ve tütün; 2-Akaryakıt hariç yenilmeyen hammadde; 3-Mineral yakıtlar, yağlar vb. damıtılmasından elde edilen ürünler; 4-Hayvansal, bitkisel katı ve sıvı yağlar, mumlar; 5-Başka yerde belirtilmeyen kimya sanayi ve buna bağlı sanayi ürünleri; 6-Başlıca sınıflara ayrılan işlenmiş mallar; 7-Makine ve ulaştırma araçları; 8-Çeşitli mamul eşya; 9-SITC'da sınıflandırılmamış eşyalar sektörlerini ifade etmektedir.

Kaynak: TÜİK, İstatistik Göstergeler, Dış Ticaret İstatistikleri, www.tuik.gov.tr; UNCTAD, Statistics, <http://unctadstat.unctad.org/wds/TableViewer/tableView.aspx?ReportId=24739>, (19.09.2014).

Bu çalışmada hesaplanan Türkiye'nin karşılaştırmalı üstünlük indeksi ile diğer çalışmalarda Güm-rük Birliği sonrası dönemleri için hesaplanan indeksler karşılaştırıldığında, tarafımızca hesaplanan indeks sonuçları ile tutarlı ve benzer eğilimlerin gözlemlendiği görülmektedir.¹ Genel itibariyle sonuçlar yorumlanacak olursa; 1996 sonrasında Türkiye'nin 0-Canlı hayvanlar ve gıda maddeleri, 1-İçkiler ve tütün, 2-Akaryakıt hariç yenilmeyen hammadde, 4-Hayvansal, bitkisel katı ve sıvı yağlar, mumlar sanayilerinde karşılaştırmalı üstünlüğü bulunmakta ancak zamanla bu sektörlerde bir azalış trendi gözlemlenmektedir. Zaman içerisinde, 5-Başka yerde belirtilmeyen kimya sanayi ve buna bağlı sanayi ürünleri, 2-akaryakıt hariç yenilmeyen hammadde sektörlerinde ise göstergeler aynı konumunu korumasına rağmen birin altında değerler almıştır; yani bu sektörlerde Türkiye'nin karşılaştırmalı üstünlüğü bulunmamaktadır. 6-Başlıca sınıflara ayrılan işlenmiş mallar sanayinde Türkiye'nin yüksek bir karşılaştırmalı üstünlüğü bulunmakta ve zamanla indeks değeri artış göstermektedir. Sermaye yoğun 7-Makine ve ulaştırma araçları sanayisinin indeks değerleri karşılaştırmalı dezavantaj bölgesinde yer almasına rağmen, özellikle 2003 sonrasında önemli oranda artarak avantaj bölgesine doğru bir eğilim sergilemektedir.

6. Sonuç

Uluslararası ticaret, ülkeleri karşılaştırmalı olarak üstün olduğu malların üretiminde uzmanlaşmaya yönlendirmektedir. Küreselleşme sürecinde uluslararası ticaretin payının giderek artması, üretim ve yatırımın küreselleşmesi, teknoloji ve teknik bilginin yayılımı ve uluslararası rekabet düzeyinin artması gibi birçok faktör ülkelerin karşılaştırmalı üstünlükleri üzerinde etkili olmaktadır. Bu çalışmada, küresel ekonomi içerisinde Türkiye'nin 1996-2013 döneminde karşılaştırmalı üstünlüklerinin boyutu ve söz konusu dönem içerisindeki gelişimi Balassa, CRAC ve Vollrath indeksleri yardımıyla hesaplanarak incelenmiştir.

İndeks sonuçlarına göre; Türkiye'nin genel itibariyle emek yoğun mallarda karşılaştırmalı üstünlüğü olduğu, ancak serbestleşme sürecinden günümüze zaman içerisinde 0-Canlı hayvanlar ve gıda maddeleri, 1-İçki ve tütün ve hayvansal, bitkisel katı ve sıvı yağlar gibi emek yoğun sektörlerdeki karşılaştırmalı üstünlüğün azalma seyri izlediği gözlemlenmektedir. Buna karşılık 5-kimyasal sanayi ürünleri ve 7-makine ve ulaştırma araçları gibi sermaye yoğun sektörlerdeki karşılaştırmalı üstünlüğün artış eğilimi gösterdiği saptanmaktadır. Burada sektörlerin karşılaştırmalı üstünlüğe sahip olması ne kadar önemli ise, bu sektörlerin karşılaştırmalı üstünlüğünün zaman içerisindeki pozitif yönlü seyri ve sermaye yoğun sektörlerle

1 Geniş bilgi için bkz.; Utkulu, 2005; Kaya, 2006.

rin görelî paylarının artışı da bir o kadar önemlidir. Nitekim Türkiye'nin emek yoğun mallardaki kaynaklarının birazını sermaye yoğun kaynaklarına aktararak, emek yoğun uzmanlaşmadan sermaye yoğun uzmanlaşmaya doğru bir değişime yönelmiş söylelenebilir.

Kaynakça

AKKOYUNLU, Arzu S. (1996), "Yeni Dış Ticaret Teorileri", *Ekonomik Yaklaşım*, Cilt: 7, Sayı: 21, ss. 71-99.

ALTAY, Bülent ve Koray GÜRPINAR (2008), "Açıklanmış Karşılaştırmalı Üstünlükler ve Bazı Rekabet Gücü Endeksleri: Türk Mobilya Sektörü Üzerine Bir Uygulama", *Afyon Kocatepe Üniversitesi, İ.İ.B.F. Dergisi*, Cilt: X, Sayı: 1, ss. 257-274.

AYDIN, Faruk, Hülya SAYGILI, Mesut SAYGILI ve Gökhan YILMAZ (2010), "Dış Ticarete Küresel Eğilimler ve Türkiye Ekonomisi", *Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası Çalışma Tebliği*, No: 10/01.

BAYRAKTUTAN, Yusuf (2003), "Bilgi ve Uluslararası Ticaret Teorileri", *C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, Cilt: 4, Sayı: 2, ss. 175-186.

BERNARD, Andrew B., Stephen REDDING ve Peter K. SCHOTT (2004), "Comparative Advantage and Heterogeneous Firms", *NBER Working Paper*, No. 10668.

BHAGWATI, Jagdish (1995), "Trade and Wages: Choosing Among Alternative Explanations", *FRBNY Economic Policy Review*, ss. 42-47.

BHAGWATI, Jagdish ve Vivek DEHEJIA (1994), "Freer Trade and Wages of the Unskilled: Is Marx Striking Again?", *Discussion Paper*, No. 672.

DAVIDSON, Carl ve Steven J. MATUSZ (2008), "Globalization and Turnover", in *Globalisation and Labour Market Adjustment*, Ed: David Greenaway, Richard Upward and Peter Wright, ss. 6-30.

DEVEREUX, Michael B. (1997), "Growth, Specialization, and Trade Liberalization", *International Economic Review*, Vol. 38, No. 3, pp. 565-585.

EMİRHAN, P. Narin (2008), "Türk Dış Ticaretinin Alternatif Modeller Açısından Değerlendirilmesi (1982-2000)", *Ege Akademik Bakış Dergisi*, Cilt: 8, Sayı: 28, ss. 861-875.

ERLAT, Güzin ve Haluk ERLAT (2005), "Do Turkish Exports Have Comparative Advantage With Respect To The European Union Market, 1990-2000", *Proceedings of the Middle East Economic Association*.

FİLİZTEKİN, Alpay (2006), "Türkiye'de Açıklanmış Karşılaştırmalı Üstünlüklerin Evrimi", *Uluslararası Ekonomi ve Dış Ticaret Politikaları*, Yıl: 1, Sayı: 1.

GÖKALP, M. Faysal ve Gonca AKGÜN (2011), "Türkiye İmalat Sanayinde Serbest Ticaretin İstihdam Etkisi", *Finans Politik & Ekonomik Yorumlar Dergisi*, Cilt: 48 Sayı: 552, ss. 85-94.

GÖKMENOĞLU, Seyit Muharrem, Mustafa AKAL ve Remzi AL-

TUNISIK (2012), "Ulusal Rekabet Gücünü Belirleyen Faktörler Üzerine Değerlendirmeler", *Rekabet Dergisi*, Cilt: 13, Sayı: 3, ss. 3-43.

GRANT, R. (2009), "Trade, International", *Encyclopedia of Human Geography*, ss. 329-337.

HELPMAN, Elhanan (1999), "The Structure of Foreign Trade", *The Journal of Economic Perspectives*, Vol.13, No.2.

IRAWAN, Tony ve Evgeniya YUSHKOVA (2013), "Competitiveness of Manufacturing Sector: Gross Trade versus Value Added Trade", <http://ofce-skema.org/wp-content/uploads/2013/06/yushkova.pdf>, (Erişim Tarihi: 10.09.2014).

KARAKAYA, Etem, Ferhat Başkan ÖZGEN (2002), "Economic Feasibility of Turkey's Economic Integration With The EU: Perspectives From Trade Creation And Trade Diversion", *International Economics Research Conference*.

KAYA, Ayten Ayşen (2006), "İmalat Sanayi İhracatında Uzmanlaşma: Türkiye-Avrupa Birliği Analizi (1991-2003)", *Ekonomi, İşletme, Uluslararası İlişkiler Ve Siyaset Bilimleri Dergisi*, Cilt 6, Sayı 2.

KRUGMAN, Paul (1987), "The Narrow Moving Band, The Dutch Disease, and The Competitive Consequences of Mrs. Thatcher: Notes on Trade in The Presence of Dynamic Scale Economies", *Journal of Development Economics*, Volume 27, Issues 1-2, ss. 41-55.

KÜÇÜKKİREMİTÇİ, Oktay (2006), "Dış Ticaretteki Rekabet Gücüne Göre Sanayi Sektörünün Değerlendirilmesi", *Türkiye Kalkınma Bankası*, GA-06-04-04.

LUCAS, Robert Jr. (1998), "On the Mechanics of Economic Development," *Journal of Monetary Economics*, Elsevier, Vol. 22, No. 1, ss.3-42.

MASSÉ, Philippe (2001), "Trade, Employment and Wages: A Review of the Literature", *Human Resources Development Canada*. <http://www.dfaitmaeci.gc.ca/eet/pdf/09-en.pdf>.

MOKYR, Joel (2000), "Knowledge, Technology and Economic Growth During the Industrial Revolution", *Productivity, Technology and Economic Growth*, Edited by Bart van Ark and et al., *Kluwer Academic Publishers*.

MOODY, Kim (1997), *Workers in a Lean World: Unions in the International Economy*, Verso, NewYork.

MUENDLER, Marc-Andreas (2007), "Balassa (1965) Comparative Advantage by Sector of Industry, Brazil 1986-2001", www.econ.ucsd.edu/muendler/docs/brazil/br-compadv.pdf, (07.09.2014).

NORDAS, Hildegunn, Sebastien MIROUDOT and Przemyslaw KOWALSKI (2006), "Dynamic Gains From Trade", *OECD Trade Policy Working Paper*, No.43.

RICARDO, David (1817), *On The Principles of Political Economy and Taxation*, Batoche Books, Canada.

SAVRUL, Burcu K., Hasan Alp ÖZEL ve Cüneyt KILIÇ (2013), "Osmanlı'nın Son Döneminden Günümüze Türkiye'de Dış Ticaretin Gelişimi", *Girişimcilik ve Kalkınma Dergisi*, Cilt: 8, Sayı: 1, ss. 55-78.

SİGGEL, Eckhard (2005), *Development Economics: A Policy Analysis Approach, Social Science, Innovative Economics Textbooks*.

SMITH, Adam (2004), *Ulusların Zenginliği, Çevirenler: Ayşe Yunus ve Mehmet Bakırcı, 1.Cilt, 4.Baskı, Alan Yayıncılık: İstanbul*.

STOLPER, Wolfgang ve Paul SAMUELSON (1941), "Protection and Real Wages", *Review of Economic Studies*, Vol. 9, No. 1, http://sites.duke.edu/econ206_01_s2011/files/2011/05/31a-Final-notes-Stolper-and-Samuelson.pdf, (Erişim Tarihi: 10.04.2014).

TÜİK, İstatistik Göstergeler, Dış Ticaret İstatistikleri, www.tuik.gov.tr.

UNCTAD, *Statistics*, <http://unctadstat.unctad.org/wds/TableViewer/tableView.aspx?ReportId=24739>, (19.09.2014).

UTKULU, Utku (2005), *Türkiye'nin Dış Ticareti ve Değişen Mukayeseli Üstünlükler, Birinci Baskı, İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi Yayınları*.

UTKULU, Utku ve Dilek SEYMEN (2004), "Revealed Comparative Advantage and Competitiveness: Evidence for Turkey vis-à-vis the EU/15", *European Trade Study Group 6th Annual Conference, ETSG 2004, Nottingham*.

VERNON, Raymond (1966), "International Investment and International Trade in the Product Cycle", *Quarterly Journal of Economics*, ss.190-207.

VOLLRATH, Thomas, (1991), "A Theoretical Evaluation of Alternative Trade Intensity Measures of Revealed Comparative Advantage", *Weltwirtschaftliches Archiv*, Vol. 127, ss. 265-279.

YILDIRIM, Metin ve Gökçe KALE (2009), "Outsourcing ve Hindistan", *EconAnadolu 2009: Anadolu International Conference in Economics, Eskişehir*.

YILMAZ, Bahri (2003), "Turkey's Competitiveness in the European Union: A Comparison with Five Candidate Countries – Bulgaria, The Czech Republic, Hungary, Poland, Romania – and the EU15", *Ezoneplus Working Paper, No.12*.